

TONY JUDT (1948-2010)

Af Knud Knudsen

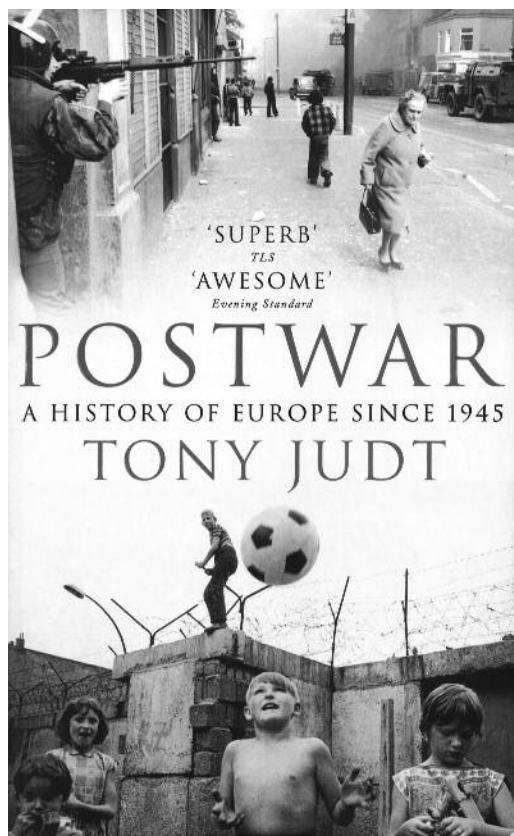
Artiklen tegner et portræt af historikeren Tony Judt, der især blev kendt for sit storværk om Europa efter Anden Verdenskrig og for sine kontroversielle historisk funderede vurderinger af vor tids moderne politik. I sine sidste skrifter før sin død i 2010 søgte Judt at formulere programmet for et ”universalistisk Socialdemokrati” i det 21. århundrede.

Den engelsk-amerikanske historiker Tony Judt døde i 2010, blot 62 år gammel, efter et par år med svær sygdom. I 1970’erne og 80’erne skrev Judt om fransk socialisme og fransk arbejderbevægelses historie, men udvidede senere feltet til europæisk og international historie bredt og blev i 2005 kendt for storværket *Postwar* om Europas historie efter 1945. Sideløbende hermed bevægede han sig fagligt og politisk fra ungdommens venstrefløjsmarxisme til et ståsted, som han selv betegnede som “universalistisk socialdemokrat”. Fra 1990’erne var Judt en internationalt kendt og anerkendt historiker, både i kraft af sine bøger og i egenskab af kritiker og debattør. Han var en flittig bidragsyder til magasiner som *The New York Review of Books*, *The Times Literary Supplement*, *The New Republic* og *The London Review of Books*. Efter hans død er der kommet to posthume udgivelser – den seneste essaysamlingen *When the Facts Change. Essays 1995-2010* (2015), udgivet af ægtefællen Jennifer Homans. Tre år forinden udkom *Thinking the Twentieth Century* (2012), et bogprojekt som Judt og den noget yngre Timothy Snyder arbejdede sammen om fra 2008. Bogen er et erindringsværk, hvor Judts personlige historie – også fagligt og politisk – flettes sammen med

de to forfatters refleksioner over nogle af de store temaer i det 20. århundredes europæiske historie og internationale politik. Med afsæt i de to posthume udgivelser er det tanken i det følgende at give en introduktion til Judts forfatterskab.

At kritisere Israel

Tony Judt blev født i London i 1948. Hans forældre var jødiske immigranter med østeuropæiske rødder. Gennem alle årene var han optaget af det jødiske spørgsmål og Israel. Han beretter udførligt herom i det første kapitel af *Thinking the Twentieth Century*. Han var en af de mange unge, der i 1960'erne begejstredes for Israel og så socialistiske perspektiver i kollektive projekter som kibbutzerne. Tidligt kølnedes hans begejstring dog, og efter seksdageskrigen i 1967 blev han en skarp kritiker af den israelske politik. Kritikken gjaldt både de besatte områder og undertrykkelsen af palæstinenserne. Da han i 2002-3 kritiserede Israels obstruktion af fredsprocessen, kastedes han ud i et veritabelt politisk stormvejr. I *When the Facts Change* (2015) er der samlet otte artikler fra 2002 og frem, hvor Judt formulerer sig om Israel. I artiklen "The Road to Nowhere" fra maj 2002 argumenterede Judt for, at begge parter måtte acceptere en to-statsløsning. Både de arabiske stater og palæstinenserne måtte anerkende staten Israels eksistens. Til gengæld måtte israelerne også anerkende palæstinenserens ret til deres egen stat. To-statsløsningen var uomgængelig. Som den stærke stat i regionen, måtte det efter Judts opfattelse også være op til Israel at tage initiativet. Men det skete ikke. Hvorfor? Fordi Israel var sikker på til enhver tid at have USA's støtte, uanset om de gjorde noget eller ej.¹ Det blev dog først året efter, da Judt i artiklen "Israel: The Alternative" i *The New York Review of Books* (oktober 2003) antydede muligheden for en én-statsløsning, at kritikken væltede frem. Når fredsprocessen i Mellemøsten var skudt i sæk af de palæstinensiske og israelske politikere, så Judt kun tre muligheder: Den første, at Israel kunne afvikle bosættelserne og vende tilbage til grænserne fra før 1967. I så fald kunne Israel fortsætte som en demokratisk jødisk stat. Den mulighed anså han dog ikke for sandsynlig. Den anden, at Israel fortsatte i det spor, som skiftende regeringer havde lagt, nemlig at undertrykke palæstinenserne og udbygge bosættelserne; i så fald ville Israels dage som demokratisk stat være talte. Den tredje, at Israel fordrev alle andre end jøder fra staten; denne vej ville gøre Israel til den første demokratiske stat, der gennemførte en konsekvent etnisk udrensning, og det anså Judt også for utænkeligt, specielt for en stat med Israels historie. Hvis fredsprocessens sammenbrud betød, at to-statsløsningen var dødsdømt, syntes der for Judt kun at være ét alternativ tilbage, nemlig én-statsløsningen, hvor

Forsiden til Tony Judts hovedværk: Postwar. A History of Europe since 1945. Bogen udkom i 2005 og er en fremstilling af Europas historie efter 1945.

israelere, arabere og palæstinensere levede side om side i én demokratisk stat.² Dette “alternativ” faldt åbenbart mange for brystet. Reaktionen kom prompte, de var mange, hårde og fordømmende. Artiklen overskred åbenbart grænserne for hvad, der kunne accepteres i et velanskrevet amerikansk magasin. Foredrag med Judt måtte aflyses, og han kunne ikke længere skrive i flere af de blade, han ellers havde arbejdet for. Det blev til en debat om både antisemitisme og intellektuelles ytringsfrihed i USA, som ikke skal uddybes her.³ Men spørgsmålet om kritik af Israel var vigtigt for Judt, og han berørte det i flere af de optrykte artikler i *When the Facts Change*. Ifølge Judt har israelerne forskanset sig i den forståelse, at deres grusomme historie i det 20. århundrede giver dem en særlig ret til at se bort fra almindelige folkeretslige principper, som ellers gælder for demokratiske samfund. Israel ser sig som en demokratisk stat i et udemokratisk muslimsk Mellemøsten, og Israel har derfor en særlig ret til at sætte sig ud over folkeretten. Med henvisning til erindringer om Holocaust kan Israel imødegå enhver international kritik af deres behandling af palæstinenserne, bosættelserne osv. “Når Israel i dag bliver genstand for

kritik af deres mishandling af palæstinenserne eller besættelsen af de erobrede territorier fra 1967, så forsvarer man sig ved at gribe tilbage til erindringen om Holocaust. Kritiserer man Israel for kraftigt, risikerer man, lyder det advarende, at vække de anti-semitiske dæmoner. Ja, mere end det: Hård kritik vækker ikke kun antisemitisme, det er antisemitisme.”⁴ I *When the Facts Change* bringes en hidtil upubliceret artikel fra 2009, som Judt ikke fik gjort færdig, men hvor han tog til genmæle.

Fransk arbejderbevægelse og socialisme

I studietiden – ved King’s College i Cambridge og École Normale Superior i Paris – kastede Judt sig over fransk arbejderbevægelses historie og socialismen i Frankrig, og han udgav i 1970’erne og 80’erne tre bøger herom. Hans første bog omhandlede rekonstruktionen af det franske socialistparti efter bruddet på kongressen i Tours i 1920, hvor flertallet forlod partiet og dannede det franske kommunistparti.⁵ Han fandt i særlig grad socialisten Leon Blum interessant, fordi Blum personificerede en vedholdende bestræbelse for at føre socialismens idealer fra det 19. århundrede ud i praksis i det 20. århundredes massepolitik.⁶ Allerede i 1920’erne indtog Leon Blum – den senere leder af den franske folkefront 1936-38 – den centrale rolle i socialistpartiet. Judt mente, at det lykkedes for Blum at finde den snævre sti mellem på den ene side det radikale borgerlige parti og på den anden side det revolutionære kommunistparti ved for socialistpartiets vedkommende at fastholde det radikale program, den radikale retorik og forpligtelsen på den socialistiske revolution og samtidig anlægge en reformpolitisk praksis i stil med de nordiske socialdemokratier.⁷ Leon Blum – på én gang jøde, socialist og intellektuel – forblev gennem alle årene en af Judts politiske og intellektuelle “helte” og blev da også viet en udførlig præsentation i en af Judts senere bøger, *The Burden of Responsibility* fra 1998.⁸ Som leder af den franske folkefront i 1930’erne var det ikke mindst Blums fortjeneste, at franske arbejdere fik betalt ferie, kortere arbejdsuge og anerkendelse af fagforeningsrettigheder. Under Blums ledelse lykkedes det socialistpartiet at hente stemmer fra ikke kun arbejderklassen, men også i landområder i provinsen, og det var en del af motivationen for Judts efterfølgende socialhistoriske undersøgelse af socialismen i Provence før Første Verdenskrig.⁹

Helt overordnet var det spørgsmålet om den franske venstrefløjs styrke, som interesserede Judt. Hvorfor var der en så stærk venstrefløjstradition i fransk politik – på trods af, at franske arbejdere hverken fagligt eller politisk var specielt velorganiserede? Ikke mindst fandt han det interessant, at socialismen var så stærkt repræsenteret i provinsen. Det var et særligt fransk fæ-

nomen, som Judt satte sig for at undersøge i bogen om Provence: Hvilke faktorer lå til grund for socialismens gennembrud i det sydlige Frankrig og hvorfor forblev socialismen stærk her? Judt mente, at svaret på det første spørgsmål skulle søges i landbrugets økonomiske og sociale sammenbrud (krise) i 1870'erne og 80'erne i forening med de traditioner for både selvstændighed og fælles kollektive løsninger blandt bønderne; og svaret på det andet var, at socialisterne opbyggede en tradition for at forsvare bøndernes interesser. Selv om anmeldere nok fandt Judts synspunkter interessante, blev der også rejst tvivl om, hvor velunderbyggede de var. Var der overhovedet tale om "bonde socialisme"?¹⁰ *Socialism in Provence* fra 1979 blev Judts eneste socialhistoriske studie. Fra den periode stammer hans indlæg i *History Workshop Journal* om socialhistorie og moderniseringsteori, "A Clown in Regal Purple", som for mange herhjemme sikkert blev deres første møde med Judt.¹¹

I sin tredje bog om den franske venstrefløj, *Marxism and the French Left* fra 1986, var Judt i højere grad optaget af politik og politiske ideer og i mindre grad af de socialhistoriske forudsætninger. Problemstillingerne var for så vidt de samme som tidligere, men forklaringerne nye. I *Marxism and the French Left* formulerede Judt nu problemet som et spørgsmål om kontinuiteten i fransk socialismes historie frem til Mitterands valgsejr i 1981.¹² "Der er en venstrefløjskultur i Frankrig", skrev Judt og hævdede, at denne venstrefløjskulturs grundlæggende historiske betydning var forankret i en bestemt socialistisk diskurs. Det kunne imidlertid være vanskeligt at udmønte denne diskurs i bestemte synspunkter, skrev Judt.¹³ "At være på venstrefløjen i Frankrig vil frem for alt sige, at man er del af en bestemt form for diskurs, en måde at tale om politik på, aktuelt og historisk." Det var den store franske revolution i 1789, der havde skabt denne diskurs, mente Judt, både i det ordvalg og den resonans, som bestemte ord og begreber fremkaldte.¹⁴ I sig selv betød omfanget af den nationale politiske mobilisering, som fulgte efter 1789, at bestemte begreber bevarede deres kraft og gennemslag langt ind i det 20. århundrede. Det gjaldt især for omstridte emner som magtens legitimitet: Hvem kan regere og på hvilke betingelser? På den franske venstrefløj havde man således været mere optaget af, hvad der giver et parti eller en person grundlag for at komme til magten end hvilke formål denne magt skal tjene.¹⁵ Trods vanskelighederne ved at indkredse denne venstrefløjsdiskurs mente Judt dog at kunne hævde, at en udstrakt accept af central autoritet (national stat), planlægning og kontrol indgik heri. Den franske venstrefløj er ikke bange for at bruge staten. Judt var ikke blind for, at der også fandtes en rivaliserende selvforvaltningstradition på den franske venstrefløj (traditionen fra Proudhon). Men den anti-statslige strømning i den franske socialisme var den nyeste og i høj grad en reaktion imod den dominerende vægtning af administration

og regulering. Hvor Judt tidligere havde søgt forklaringer på socialismens udbredelse i økonomiske og sociale forhold, vægtede han altså nu det politiske. Historien om socialister og arbejdere i Frankrig var ifølge Judt en politisk historie.¹⁶ Det betyder ikke, at politik var det eneste, der betød noget for dem, der samledes på venstrefløjen. Men de håndværkere, arbejdere, bønder, lærere, journalister og professorer, der tilhørte venstrefløjens politiske familie, var samlet omkring præcis det forhold, at de så verden i en bestemt politisk optik, de anvendte de samme politiske termer og tog de politiske udtryksformer seriøst.¹⁷ I bogens sidste kapitel analyseres valget i 1981, hvor Mitterand blev valgt til præsident i Frankrig. Valget af Mitterand signalerede også, at den kommunistiske dominans på venstrefløjen var under afvikling i 1970'erne og socialisterne på vej frem. Ikke alt i Judts bog var lige vellykket og ikke alle argumenter lige overbevisende – som også Dylan Riley bemærkede i *New Left Review* i 2011.¹⁸ Ikke desto mindre må det medgives, at Judt stillede gode spørgsmål, der kaldte på eftertanke og inspirerede.

Intellektuelle

Fra slutningen af 1980'erne var Judt ikke kun optaget af fransk socialisme, men af den politiske og intellektuelle debat i Frankrig i bred forstand, og det blev hans bog om franske intellektuelle i tiden op til, under og efter Anden Verdenskrig – *Past Imperfect* fra 1992 – der gjorde ham til en offentlig kendt historiker.¹⁹ Hvis det havde været højrefløjens intellektuelle, der havde præget den franske debat før 1940, så blev kommunismens dominans kendetegnende for det intellektuelle miljø efter 1945, hvilket Judt bl.a. forklarede med det etablerede Frankrigs kollaboration under krigen og den modstandsfortælling, der blev skabt ved krigens slutning. Judt mente, at de intellektuelle havde svigtet i Frankrig efter 1945. Det var først og fremmest de intellektuelles manglende opgør med kommunismen, der stod i centrum for Judts kritik af de franske intellektuelle 1944-56: Hvordan kunne de lukke øjnene for Stalins forbrydelser i Sovjetunionen? Judt talte om “de intellektuelles forræderi” og søgte at opstille, hvad han kaldte “den intellektuelle russofilis fænomenologi”. I debatten om kommunismens uhyrligheder lod de venstreintellektuelle ved enhver given lejlighed tvivlen komme Stalin og det sovjetiske styre til gode. De forsvarede sig med, at fra Vesten var der intet at gøre i de østeuropæiske stater. De vendte i stedet kritikken mod USA og dyrkede anti-amerikanismen. Kritik af Sovjetunionen ville virke desillusionerende på arbejderklassen i vest.²⁰ Franske intellektuelle – i særdeleshed Jean Paul Sartre – blev hudflettet af Judts skarpe pen og kritik. Hvorom alting er, så var *Past Imperfect* tilsyneladende den rette bog på rette tidspunkt, kort tid efter Murens fald og kom-

munismens sammenbrud i Østeuropa, med et budskab om venstrefløjens manglende selvansvar og opgør med kommunismen. I USA blev Judt med ét slag en kendt offentlig person.

Omvendt hyldede Judt de intellektuelle, der tidligt undsagde stalinismen, for eksempel den engelsk-jødiske forfatter Arthur Koestler.²¹ Koestlers roman *Darkness at Noon* udkom første gang i 1940 – oversat til dansk af H. C. Bran-ner *Mørke midt paa Dagen*, udgivet i 1946 – og blev for mange det første “wake-up-call” om Stalins skueprocesser og terror i 1930’erne. Men verdenskrig og modstandskampen bevirkede, at Koestlers budskab ikke blev hørt. For mange på den kommunistiske venstrefløj blev Ungarn 1956 et afgørende vendepunkt. Det gjaldt bl.a. historikeren Francois Furet, som blev en anden af Judts “helte”. Furet var en anerkendt autoritet vedrørende den franske revolutions historie, og for Furets vedkommende betød bruddet med kommunistpartiet også et farvel til den klassiske marxistiske tolkning af den franske revolutions historie, hvor den blev set som borgerskabets kamp mod det gamle aristokrati. I stedet for at se revolutionen som udtryk for (økonomiske) klasseinteresser blev de politiske og intellektuelle debatter under revolutionen sat i fokus. Alt dette var ikke mindst Furets fortjeneste, skrev Judt i nekrologen over Furet i 1997 – optrykt i *When the Facts Change*.²² På sæt og vis synes Judt at være fulgt i Furets fodspor, både politisk og fagligt; han sagde farvel til marxismen og socialhistorien; han blev markant anti-kommunist og vægtede nu ideer og politik over økonomi og klasser. Han blev i de år meget optaget af de intellektuelles rolle og betydning i samfundsdebatten og samtidig syntes spørgsmålet om “det onde” eller “ondskaben” i den moderne europæiske historie at komme til at fylde meget i Judts politisk-moralske univers. Ikke mindst i det lys skal hans interesse for Hannah Arendt ses. Hannah Arendt blev også en af Judts absolutte favoritter. Måske havde hun ikke ret i alt, men det var Arendt, der frem for nogen, satte spørgsmålet om “ondskaben” i det moderne samfund på dagsordenen – på et tidspunkt, hvor mange i Vesten havde lagt krigen og udryddelseslejrene bag sig og forsøgte at glemme.²³

Mens skurkene blev hudflettet i *Past Imperfect*, så blev heltene dyrket i den efterfølgende *The Burden of Responsibility. Blum, Camus, Aron and the French Twentieth Century* fra 1998.²⁴ De tre her nævnte – socialisten Léon Blum, forfatteren Albert Camus, og den liberale politolog Raymond Aron – var med på Judts kanon over betydningsfulde intellektuelle i det 20. århundrede. I *Thinking the Twentieth Century* diskuterede han – over mange sider – spørgsmålet omkring de intellektuelle, vigtigheden af uafhængighed og betydningen af viljen til at gå imod strømmen og de fremherskende meninger.²⁵

Problematikken omkring de intellektuelle blev videreført i essaysamlingen *Reappraisals. Reflections on the Forgotten Twentieth Century* fra 2008. Det var

Judts opfattelse, at de intellektuelle siden 1980'erne i høj grad var forsvundet fra den offentlige debat.²⁶ I bogen var der omtaler af en stribe fremtrædende intellektuelle, både nogle som Judt syntes om, og andre som han bestemt ikke delte synspunkter med; historikeren Erik Hobsbawm var en af disse; den politiske filosof Louis Althusser var heller ikke en af hans favoritter. I den positive kanon var der så forskellige folk som Arthur Koestler, Primo Levi, Manès Sperber, Hanne Arendt, Albert Camus, Leszek Kolakowski, pave Johannes Poul 2. og Edward Said. For Judt var "det onde" eller fænomenet "ondskab" et af de store problemer i det 20. århundredes europæiske historie, hvad enten det var i form af nazistisk jødeudryddelse eller moderne terrorisme, og Judt så det klart som de intellektuelles opgave at bidrage til diskussionen herom.

Europa efter 1945

I 1980'erne gik Judts akademiske løbebane via universiteterne i Oxford og Berkeley – og flere andre – til en stilling som professor i New York og senere leder af Remarque-Instituttet for europæiske studier, som han selv var initiativtager til. I de år bevægede han sig både fagligt og politisk væk fra ungdommens marxisme. I 1990'erne kastede han sig over Østeuropas historie, og det ansporede ham til at skrive en bred fremstilling af Europas historie efter 1945. *Postwar. A History of Europe since 1945* – en monumental sag på godt 930 sider – udkom i 2005 og blev hans ubestridte hovedværk. Tanken om at skrive en ny historisk fremstilling om Europa efter 1945 undfangedes i december 1989, efter murens fald og midt i det kommunistiske sammenbrud i Østeuropa – på et tidspunkt, hvor Judt opholdt sig i Wien. Omvæltningerne i 1989 ville betyde en ny fremtid for Europa og fordrede også en omskrivning af Europas historie efter 1945, hvor perioden 1945-89 blev reduceret til en interim-periode og den endelige afslutning på konflikterne i kølvandet på krigens afslutning i 1945. Sådan så Judt det.²⁷ Undervejs udsendtes *A Grand Illusion? An Essay on Europe* (1996), hvor han skrev i skeptiske vendinger om det europæiske integrationsprojekt. Det var især det demokratiske underskud, Judt var ude efter. Han sammenlignede "the Brussel Eurocracy" med den oplyste enevælde i Europa i det 18. århundrede.²⁸ En kort version kan læses i det essay "Europe: The Grand Illusion" – som blev trykt i *The New York Review of Books* i juli 1996 – dog uden spørgsmålstegn – og som også er med i *When the Facts Change*.²⁹ I *Postwar* fremlægger Judt dog et mere positivt syn på den Europæiske Union.

Udgangspunktet for Europas historie efter verdenskrigen var, at den klassiske europæiske civilisation, som europæerne havde skabt i det 19. århundrede, var gået til grunde efter 1945.³⁰ Det var bl.a. Judts tanke at vise, i hvor

høj grad Europas efterkrigshistorie var formet og præget af erfaringen fra krigen. Det gjaldt umiddelbart i Østeuropa, hvor den røde hærs besættelse af de fleste lande i 1945 betingede kommunistiske magtovertagelser i de følgende år. Mange vil nok mene, at den udførlige behandling af de østeuropæiske stater er en af bogens store fortrin sammenlignet med andre historiske skildringer af Europas historie efter 1945. Også i Vesten var efterkrigshistorien betinget af krigen. I lyset af hvor hurtigt et nyt Europa kom på fode igen efter krigen, ville det være fristende at skrive Europas efterkrigshistorie som en historie om, hvordan europæiske statsmænd havde lært af fortiden. En sådan fortælling ville ifølge Judt være mytemageri. Det var ikke sådan, at vestlige politikere bare erkendte fortids fejl og satte sig sammen for at opbygge et nyt og bedre Europa omkring fred og samarbejde. Det europæiske samarbejde i Vest var gennem hele perioden resultatet af forskellige nationale interesser. Judt så Charles de Gaulle og Konrad Adenauer som centrale statsledere i den tidlige fase – og det var ikke fordi han havde nogen særlig sympati for Adenauer.

Europa skulle have hjælp “udefra” for at bekæmpe nazismen og fascismen, og det var en anden af Judts grundlæggende tanker, at forholdet mellem Europa og USA forblev centralt op igennem hele efterkrigsperioden, først og fremmest under den kolde krig. Ifølge Judt oplevede USA og Vesteuropa den kolde krig forskelligt. I USA så amerikanske ledere en reel fare for et russisk angreb, mens vesteuropæerne ikke oplevede en sådan risiko for et sovjetisk angreb som overhængende. Vesteuropæerne følte, at de levede i rimelig sikkerhed, og i sikker forvisning om støtten fra sine vestlige allierede. Den uventet hurtige genopbygning betød også, at vesteuropæerne var forvisset om styrken i den europæiske model – velfærdsstater i socialdemokratiske og kristelig-demokratiske versioner – i modsætning til den amerikanske model. Det forhold at Europa ikke havde befriet sig selv, betød at det storpolitiske spillerum for europæerne var begrænset. Rammer og betingelser var sat af de to stormagter i Øst og Vest. Til gengæld var der et større spillerum for de politiske aktører i de enkelte stater, og det var her den politiske energi blev dirigeret hen. I 1980'erne blev Margaret Thatcher og Mihail Gorbatsjov to helt afgørende politiske aktører. Judt så Thatcher som “den hensynsløse demagog”, der på det helt rigtige tidspunkt formulerede det politiske budskab, at staten skulle minimeres og de private kræfter slippes løs.³¹ Og hvordan kunne det ikke være gået uden Gorbatsjov i Sovjetunionen?³²

Efter kommunismens sammenbrud stod Europa/de europæiske stater over for nye udfordringer. Judt så ikke den amerikanske model som en seriøs trussel mod den europæiske sociale model. Derimod kæmpede de europæiske stater med at finde en formel for, hvordan den nationale identitet kunne skabe sammenhæng i en tid, præget af immigration og presset på de nationale po-

litikker som følge af globalisering. Som det så rigtigt bliver sagt befinder Europa sig i en tid med mere globalisering end europæisering.³³

I bogens afsluttende epilog om historisk erindring rejste Judt spørgsmålet om historien og Holocaust. I lyset af hvor meget Holocaust i dag fylder i vores historiske bevidsthed om Anden Verdenskrig, har Judt en pointe i at påpege, hvor lidt det fyldte under og efter krigen. De fleste vestlige samfund søgte både at lægge glemslens låg over den udbredte kollaboration og jødeforfølgelsen, indtil der blev åbnet op for diskussionen og forskningen sidst i 1970'erne. Et åbent, demokratisk samfund har brug for historisk viden om fortiden, skriver Judt. Derfor vil det ofte være opgaven at erindre om en ubehagelig fortid. Han fastholdt, at "velindrettede samfund" måtte være sig historien bevidst, hvor ubehagelig den end måtte være.³⁴

I 2008 fulgte som allerede nævnt *Reappraisals. Reflections on the Forgotten Twentieth Century* med en række tidligere udgivne essays og boganmeldelser (fra årene 1994-2006). Som Judt anførte i bogens indledning – "The World We Have Lost" – samlede artiklerne sig om to temaer: det ene var spørgsmålet om ideer og intellektuelles ansvar, det andet var den nyeste histories betydning for vores egen samtid – "forglemmelsens tidsalder" ("the age of forgetting"). Ud over de forskellige omtaler af fremtrædende intellektuelle genoptrykte artikler om Europas og verdens nyeste historie, herunder to om Israel, den første om seksdageskrigen – "Dark Victory" – og den omdiskuterede, "The Country That Wouldn't Grow Up", og dertil en afdeling om amerikansk politik under den kolde krig. Måske var det disse kortere essays, der viste Judt, når han var skarpest.

Socialdemokrat i det 21. århundrede

11. september blev i Judts optik starten på en ny æra i historien.³⁵ Han støttede krigen i Afghanistan, men var som så mange andre imod invasionen af Irak. I *When the Facts Change* er der samlet en række essays om verden efter 11. september. Nogle af disse er klart henvendt til et amerikansk publikum, for eksempel hvor han diskuterer den udbredte "anti-amerikanisme", som gør sig gældende mange steder i verden i starten af det 21. århundrede, og som ifølge Judt er udtryk for, at USA ikke har fundet ud af at håndtere den nye verdensorden efter kommunismens sammenbrud, hvor USA er den eneste reelle supermagt. Det har fået skiftende amerikanske politikere, især i Bush-perioden, til at tro, at USA ikke er afhængig af sine allierede og derfor kan handle på egen hånd efter forgodtbefindende.

Det år, Judt døde, udkom endnu to bøger, den ene en slags selvbiografi, *The Memory Chalet* (2010) som peger frem mod *Thinking the Twentieth Cen-*

jury (2012), og *Ill Fares the Land* (2010), som behandler stat og socialpolitik i Europa i det 19. og 20. århundrede. Dylan Riley karakteriserede bogen som Judts "politiske testamente". Bogen var en udvidet version af den sidste forelæsning, Judt holdt på New York Universitet den 19. oktober 2009 med titlen "What Is Living and What Is Dead in Social Democracy?" (Hvad lever og hvad er dødt i socialdemokratiet?); dette foredrag er også trykt i *When the Facts Change*.³⁶ Forelæsningen var henvendt til et amerikansk publikum med et budskab om, at amerikanerne kunne lære af europæerne – et budskab ikke helt ulig Bernie Sanders' program. Judt indledte med at påpege, at undersøgelser viste, at amerikanere ønskede et samfund med bedre fremtidsudsigter for deres børn, bedre sygesikring for sig selv og bedre offentlige tjenesteydelser. Men når de så fik at vide, at sådan var det i Europa, og her betalte man højere skat, så blev holdningen straks negativ: Amerikanere vil ikke betale højere skatter; for dem er højere skat det samme som socialisme. Herefter oprullede Judt i korte vendinger den moderne velfærdsstats udvikling og pegede på den tilbagerulning af velfærdsstaten og privatisering, som var indledt i 1980'erne i både USA og Europa. Afslutningsvis fremlagde han sine synspunkter på et moderne socialdemokratisk program for i dag. Han mente for det første, at der var et problem omkring retorikken, dvs. den måde, vi i dag, efter 30 års neo-konservatisme, taler om staten og det offentlige. Det var som om, at alle havde glemt de goder, som velfærdsstaten havde bragt mellem 1945 og 1975. Fra 1980'erne blev alt offentligt italesat som negativt og alt privat omvendt som positivt. Den retorik måtte vendes. Socialdemokrater måtte kunne sige, at der var opgaver, som staten/det offentlige løste bedre end private eller som "vi" ønsker, at staten skal løse. Dernæst mente Judt, at vægten skulle lægges på det "sociale". Vor tid er en langt mere usikker tid end den, som generationerne før os levede i. Forestillingen om at kommende generationer vil opleve fremgang i forhold til den nuværende er forsvundet.

I *Ill Fares the Land* (2010) var disse temaer udbygget. Bogen er et langt essay om stat og samfund i det 19. og 20. århundrede med fokus på velfærdsstatens opkomst i den vestlige verden op igennem det 20. århundrede og tilbagerulning siden 1980'erne. "Der er noget helt grundlæggende galt med den måde, vi lever på i dag." Det er bogens første sætning. I tre årtier har materiel egeninteresse været den eneste målestok for samfundets kollektive mål. "Vi ved, hvad ting koster, men ikke hvad de er værd."³⁷ Bogen rummede for det første en grundlæggende kritik af det moderne samfund, ikke mindst accepten af stigende ulighed i samfundet, tydeligst i USA og Storbritannien. Heroverfor forsøgte Judt at fremføre nogle basale kendsgerninger, for det første, at ulighed ikke fremmer vækst; de mest lige samfund i verden er også de rigeste samfund, målt i BNP pr. indbygger. For det andet fastholdt han det som den grund-

læggende lære af Europas historie 1914-45, at markedet i sig selv ikke skabte stabilitet og vækst; i 1945 erkendte alle, at der var brug for en stærk stat til at regulere markedet. For det tredje var det også en almindelig erkendelse, at på nogle områder var staten bedre til at levere kollektive goder end det private. Efter 1945 blev beskatning accepteret som middel til at opnå fælles offentlige goder og samtidig blev indkomstuligheden i samfundet formindsket. Det var den politiske konsensus, som velfærdsstaten var bygget op omkring.

Dette vendte fra 1980'erne, og det var, for det fjerde, et hovedpunkt for Judt at kritisere den dyrkelse af markedet og kulten omkring det private, som kom ind med Thatcher i England og Reagan i USA – og som videreførtes af Clinton og Blair i 90'erne. Privatiseringer og deregulering blev den politiske parole. Den lektie, som den vestlige verden havde lært i 1945, blev glemt i 1980'erne i begejstring over minimalstat og deregulering, alt imens kløften mellem rige og fattige voksede. Den politiske diskurs, som ledsagede denne udvikling, gjorde politiske spørgsmål til en strid om økonomi og omkostninger: om en opgave kunne udføres billigere i privat regi eller ej. Den grundlæggende tone var, at alt offentligt kom i miskredit. Krisen i 2008 så Judt blot som et varsel om langt værre kriser i fremtiden, hvis den politik, som kom til bords i 1980'erne, fortsattes. Endelig er der for det sjette spørgsmålet om venstrefløjens svaghed. Hvad er der blevet af den konsensus, som bar velfærdsstaten frem? Hvad er venstrefløjens svar på den stigende ulighed? Judts tanker står ikke lysende klart her, men gang på gang gentager han, at venstrefløjen må bryde den dominerende politiske diskurs. Venstrefløjen må "finde sin egen stemme", og det er ikke nok kun at påpege problemerne. Der er behov for et program, og det rækker ikke kun at forsvare institutioner, som har vist deres værdi. Vi må glemme marxismen og socialismen og tale om det sociale demokrati, mente Judt: "Det sociale demokrati ... var et kompromis, der indebar accept af kapitalismen – og det parlamentariske demokrati – som den ramme, inden for hvilken man kan tilgodese interesserne hos de store dele af befolkningen, som hidtil er blevet forsømt."³⁸ Næppe alle vil klappe i hænderne over Judts bidrag til et nyt venstrefløjsprogram. I hvert fald ikke Dylan Riley, der mente, at Judt's "neo-social democracy" blot efterlod ham med en flov smag i munden. Havde Judt fået lov at leve, ville han utvivlsomt have tilsluttet sig Bernie Sanders kampagne.

Epilog

Ved hans død blev der skrevet meget positivt om Judt. I *The Guardian* skrev Geoffrey Wheatcroft, at Judt gjorde sig bemærket ikke kun som "a great historian of modern Europe", men også som "en fremragende politisk kom-

mentator”. Som politisk skribent og essayist var han “en frygtløs kritiker af snæver ortodoksi”, immun over for enhver form for intimidering, “fra kommunistiske apologeter til den israelske lobby, fra “liberale høge” til progressive uddannelsesreformatorer. Og hans politiske skrifter viste sig at være ikke kun indsigtfulde, men ofte profetiske.” Wheatcroft påpegede også det modsætningsfyldte i manden: jøden der kritiserede Israel; europæeren der blev amerikansk statsborger, men kritiserede amerikanerne for ikke at lære af Europa; socialdemokraten, der mente, at universiteterne ikke kun skulle være baseret på offentlige bevillinger, men at et sundt samfund krævede både offentlige mål og privat initiativ.³⁹ Skulle man have behov for en kritisk røst, så leveres den i rigt mål af Dylan Riley i den allerede nævnte artikel i *New Left Review*. I alt blev det til 12 bøger og dertil et antal antologier, som Judt redigerede og udgav sammen med andre. Vil man sætte sig ind i Judts forfatterskab, kan man med fordel starte bagfra og læse *Thinking the Twentieth Century* (2012), hvor Judt og Snyder diskuterer ideerne bag de forskellige bøger og sætter problemstillingerne ind i deres historiske sammenhæng. Muligvis var Tony Judt allerbedst i den korte essayform – som for eksempel i *Reappraisals* (2008) og *When the Facts Change* (2015).

Noter

1. “The Road to Nowhere”, *When the Facts Change. Essays 1995-2010*. Edited by Jennifer Homans. London: Vintage 2015, p. 107-14.
2. “Israel: The Alternative”, *When the Facts Change*. 2015, p.120.
3. Mange artikler herom kan findes på nettet. I øvrigt henvises til Daniel Solomon, “Between Israel and Social Democracy: Tony Judt’s Jewishness”. *Dissent Magazine* August 6, 2014.
4. “The “Problem of Evil” in Postwar Europe”, *When the Facts Change*. 2015, p. 137. Se også “Israel: The Alternative”, *When the Facts Change*. 2015, p. 121.
5. *La Reconstruction du Parti Socialiste, 1921-1926*. Paris 1976.
6. Tony Judt with Timothy Snyder, *Thinking the Twentieth Century*, London: William Heinemann 2012, p. 146.
7. *Thinking the Twentieth Century*, p. 182.
8. *The Burden of Responsibility. Blum, Camus, Aron and the French Twentieth Century*. Chicago & London: The Chicago University Press 1998.
9. *Socialism in Provence 1871-1914: A Study in the Origins of the Modern French Left*. New York: Cambridge University Press 1979.
10. Se William Brustein i *American Journal of Sociology*, Vol. 8, No. 4 (1981), pp. 933-936; Kathryn Amdur i *The Journal of Economic History*, Vol. 40, No. 2 (1980=), pp. 396-397; Leslie Derfler, *The American Historical Review*, Vol. 85, No. 3 (1980), pp. 642-643.
11. *Thinking the Twentieth Century*, p. 156-57.
12. *Marxism and the French Left: Studies on Labour and Politics in France, 1830-1981*. New York: Oxford University Press 1986.
13. “There is a culture of the Left in France, whose profound historical significance lies

- precisely in the frequent inability of those who share it to say just what it is that accounts for and describes their views." *Marxism and the French Left*. New York & London: New York University Press 2011, p. 1.
14. "Formally, then, the history of the French Left begins with the French Revolution, and many of its problems arise from this source." *Marxism and the French Left*, 2011, p. 4.
15. *Marxism and the French Left*, 2011, p. 3.
16. "For this reason, the history of socialists and workers in France is political history, or else it is not their history at all." *Marxism and the French Left*, 2011, p. 22.
17. *Marxism and the French Left*, 2011, p. 22.
18. Jf. Dylan Riley, "Tony Judt: A Cooler Look", *New Left Review* 71, September-October 2011.
19. *Thinking the Twentieth Century*, p. 251.
20. Tony Judt, *Past Imperfect. French Intellectuals, 1944-1956* (1992). New York & London: New York University Press 2011, Introduction, p. 1-12 og 3. Del, p. 151-226.
21. Se Judts essay, "Arthur Koestler: the Exemplary Intellectual", *Reappraisals. Reflections on the Forgotten Twentieth Century*, London: William Heinemann, p. 25-43.
22. "Francois Furet (1927-1997)", *When the Facts Change*, p. 347-354.
23. "The "Problem of Evil" in Postwar Europe", *When the Facts Change* 2015, p. 128-41.
24. Tony Judt, *The Burden of Responsibility. Blum, Camus, Aron and the French Twentieth Century*. Chicago & London: The Chicago University Press 1998.
25. *Thinking the Twentieth Century*, p. 293-330. Jf. også Judts indledning til: *Reappraisals. Reflections on the Forgotten Twentieth Century*. London: William Heinemann 2008.
26. Tony Judt, *Reappraisals. Reflections on the Forgotten Twentieth Century*. London: William Heinemann 2008.
27. Tony Judt, *Postwar. A History of Europe Since 1945*. London: William Heinemann 2005.
28. Tony Judt, *A Grand Illusion? An Essay on Europe*. Douglas & MacIntyre 1996.
29. "Europe: The Grand Illusion", *When the Facts Change*, p. 30-46.
30. Tony Judt, *Postwar. A History of Europe Since 1945*. London: Pimlico 2007, p. 1 ff.
31. "Postwar: An Interview with Tony Judt", *Historically Speaking. The Bulletin of the Historical Society*, January/February 2006, p. 7.
32. Postwar: An Interview with Tony Judt", *Historically Speaking* 2006, p. 6.
33. Postwar: An Interview with Tony Judt", *Historically Speaking* 2006, p. 9.
34. Postwar 2007, "Epilogue. From the House of the Dead: An Essay on Modern European Memory", pp. 803-831; se også: "Postwar: An Interview with Tony Judt", *Historically Speaking* 2006, p. 11.
35. Verden var efter Judts opfattelse på vej ind i "a new moral-political universe", skriver Dylan Riley.
36. "What Is Living and What Is Dead in Social Democracy?", *When the Facts Change*, p. 319-44.
37. Tony Judt, *Ill Fares the Land*, London: Penquin 2010, p. 1.
38. *Ill Fares the Land*, p. 229.
39. Geoffrey Wheatcroft, "Tony Judt obituary", *The Guardian*. Sunday 8 August 2010. William Grimes, "Tony Judt, Chronicler of History," *The New York Times*, August 7 2010. Se også Jennifer Homans, "Tony Judt: A Final Victory", *The New York Review of Books*, March 22 2012.

Knud Knudsen
 Historiker, Dr.Phil
 Email: kchrknudsen@gmail.com